

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

**Збірник присвячений
75-й річниці**

Рівненського державного гуманітарного університету

Наукові записки РДГУ

Випуск 26

Рівне – 2015

майбутньому зміцнювати своє становище на Близькому Сході. Зміниться ситуація також з балансом сил на Близькому посилуватимуться регіональні позиції США та їхніх партнерів з числа арабських країн. В той же час очікується послаблення Росії. Утворюється сприятливі умови для втілення в життя американсько-європейської концепції щодо утворення так званого «Шовкового шляху», а також для посилення енергетичної безпеки ЄС через прокладення нових нафтово-газових та торговельно-логістичних коридорів з країн Європейського союзу до Азії в обхід РФ [4, с.301].

США використовують у власних інтересах також процеси, пов'язані зі світовою економічною кризою. Впливаючи на ці процеси, їм вдається спровокувати соціальні заворушення у «гарячих» країнах та стримувати ЄС і послабдовати Росію, Китаї та іншіх своїх супротивників [4, с.205].

Усе це зумовлює світові геополітичні зміни як в Європі, Азії, так і в Африці та на Близькому Сході, посилюючи та зміцнюючи позиції США в усьому світі.

НАТО все більше стає організацією вираження інтересів США. На цьому тлі важливими питаннями у діяльності Північноатлантичного альянсу є зменшення оборонних витратів країнами-членами організації через загострення їх внутрішніх економічних проблем, а також через внутрішні розбіжності у поглядах між членами НАТО на цілі його діяльності в майбутньому. Водночас, як показали військові події в Лівійській джамахірії, без США НАТО не спроможне проводити тривалі операції [4, с.25].

Міжнародними незалежними економістами та політологами визнано, що на сучасному етапі позицію другого за величиною потенціалом центру сили та економічної потужності у світі завоює Китай, який нарощує свою військову потужність та економічно розвиваючись, вже наздоганяє США. Щоправда, Китайська народна республіка поки що не показує себе в світовому лідера і зосереджує свою увагу на зміцненні своїх позицій в Азії. Прагнучи остаточно закріпитись в Азії, Китай вводить поступових заходів воєнного, політичного та економічного характеру. Зокрема реорганізовує армію, модернізує озброєння, участь в усіх міжнародних форумах та організаціях, що здійснюють вплив на певні сфери міжнародної політики, ефективно робить та модернізує економіку, особливо хімічну, важку промисловість, та вкладає значні інвестиційні надходження в інноваційні високотехнологічні технології.

До напрямів діяльності КНР можна також додати збереження та посилення китайських позицій на ринках Сполучених Штатів Америки, Канади, та завоювання ринків збуту своєї продукції в країнах Африки, Європи.

Росія є також важливим гравцем на міжнародній політичній арені. Вона відстоює власні інтереси і вважає себе провідним світовим лідером, таким як США. Одним із найдієвіших інструментів з реалізації своєї зовнішньої політики Росія використовує газовий чинник як спосіб тиску на інші країни. На сьогодні найбільш актуальними проблемами у відносинах є поставка газу Сполучених Штатів Америки і НАТО з розгортання системи протиповітряної оборони в країнах Центрально-Східної Європи. Також зберігаються відмінності в поглядах між Заходом та Росією і в питаннях впливу на країни пострадянського простору обмеження звичайних (неядерних) озброєнь в Європі [3, с.93].

Окремим центром сили на світовій арені виступає Європейський Союз — об'єднання держав західної та центральної Європи з спільною зовнішньою та оборонною політикою, єдиною валютою (окрім Данії і Великобританії) та спільною економічною політикою. При цьому основним політичним та економічним партнером ЄС залишаються США, що обґрунтовується спільними інтересами обох сторін, незважаючи на прагнення деяких європейських країн (в першу чергу Франції і Німеччини) посилити роль регіональних та світових процесів. Нині великою проблемою для Європейського Союзу є погіршення економіки деяких країн-членів. Найскладніша ситуація спостерігається в Греції, Іспанії та Румунії. Найсильнішими в економічному плані державами ЄС є Німеччина, Франція та Великобританія. Можливості ЄС щодо реалізації програм свого економічного розвитку, посилення європейської оборонної складової та розвитку співробітництва з країнами-партнерами помітно зменшуються [2, с.152].

Отже, можна зробити висновок, що геополітична ситуація в світі наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття характеризується наявністю однієї наддержави – США, і ряду країн, які є також важливими центрами впливу на політичну, економічну та соціальну ситуацію в світі. До таких країн зазвичай відносять Росію, Великобританію, Німеччину, Францію, Китай.

Джерела та література

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. / З. Бжезінський – Львів: Лілея-НВ, 2003. – 236 с.
2. Гаджиев К. Введение в геополитику: Учебник. / К. С. Гаджиев – М.: Логос, 2003. – 432 с.
3. Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О.— К.: МАУП, 2004. – 296 с.
4. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века. / Г. Киссинджер.- Пер. с англ. Под ред. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2002. – 352 с.

УДК 94(420).086+327.56(061.1)

А. Груба

АТЛАНТИЗМ ЯК ПРИНЦИП І ФАКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано поняття атлантизму та його роль у зовнішній політиці Великої Британії у сфері європейської політичної інтеграції. На основі вивчення наукових підходів до трактування поняття «атлантизм» автором подано оригінальне визначення. Обґрунтовується твердження, що атлантизм є одним з головних принципів і факторів зовнішньої політики країни у сфері європейської політичної інтеграції. Подано міркування щодо впливу атлантизму на європейську політику Британії історичній ретроспективі.

Ключові слова: атлантизм, Велика Британія, європейська політична інтеграція, ЄС, СЗППБ, британо-американські «особливі відносини».

In the article the concept of Atlanticism and its role in the foreign policy of Great Britain in the field of European political integration is analysed. Author has given original determination of this concept on the basis of research modern scientific approaches to interpretation of the concept "Atlanticism". A conceptual statement is grounded, that Atlanticism is the one of main principles and factors of foreign policy of a country in the field of European political integration. Statement in relation to influence of Atlanticism in the European policy of Great Britain in a historical retrospective is given.

Key words: Atlanticism, Great Britain, European political integration, EU, CFSP, Britain-American "special relations".

У зв'язку з сучасними неоднозначними тенденціями розвитку політичних процесів в Європі та новітніх загроз системі європейської безпеки актуальним є вивчення феномену атлантизму як одного з головних принципів зовнішньої політики Великої Британії в європейському напрямі, що особливо чітко і системно проявляється в участі цієї країни у механізмах європейської політичної інтеграції зокрема її новітньої форми – Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СЗППБ) Євросоюзу. Водночас атлантизм виступає фактором євроінтеграційної політики офіційного Лондона, що об'єктивується в британо-американських відносинах.

Британії як об'єкт дослідження обрана не випадково, адже ця держава займає своєрідне місце в історії міжнародних відносин між Північною Америкою і Європою, має унікальний історичний досвід, зберігає свій вплив на міжнародні процеси в різних регіонах світу, а її голос в Європейському Союзі, має вирішальне значення. Тому метою статті є аналіз поняття атлантизму і його роль у зовнішній політичній інтеграції.

Стаття поділяється на дві групи: 1) праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, що містять теоретико-методичні підходи в історії міжнародних відносин з окремими згадками про роль Великої Британії у його зовнішній політиці та впливу атлантизму на зовнішню політику Великої Британії у європейській інтеграції. Серед українських авторів О. Вонсович [5], Т. Кандуби [9], зарубіжних – Т. Андреевої [1], Ф. Кемерона [16], І. Даалдера [18], Т. Дана [19], М. Лінд [20], П. Кеннеді [10]. Другу групу складають праці [9], М. Русанової [11], Ю. Темірова [13], Н. Яковенко [14], зарубіжних дослідників А.

Моргані та ін. Ця стаття не має однозначного трактування. Зазвичай він розглядається в рамках таких теоретичних підходів: 1) система взаємовідносин між Європою та Америкою (звичайно іде мова про відносини між США і європейськими державами та їх об'єднаннями); 2) система британо-американських відносин з часів завершення Другої світової війни характеризуються як "особливі" і за визначенням європейської політичної теорії, що сформувався наприкінці XIX – на початку XX ст. у Великій Британії і США.

3) система взаємовідносин між Європою та Америкою (звичайно іде мова про відносини між США і європейськими державами та їх об'єднаннями); 3) система британо-американських відносин з часів завершення Другої світової війни характеризуються як "особливі" і за визначенням європейської політичної теорії, що сформувався наприкінці XIX – на початку XX ст. у Великій Британії і США. Маккіндер, Н. Спайкмен сформулювали і розвинули таласократичний підхід, що підкреслює необхідність як внутрішньої умови забезпечення національних інтересів. Хелфорд Маккіндер розвинув концепцію як внутрішніх територій континенту Євразії та приморських територій Старого світу. Маккіндер, Британія повинна відмовитися від стратегії "блискучої ізоляції", "прокинутися" від ізоляції на світові зміни, долучившись до європейської політики [7, с. 106, 109]. Американський географічний вплив геополітичну реальність – "атлантичний континент", пов'язаний спільністю культури і економікою, ліберальною ідеологією, демократичним режимом та спільністю інтересів. Швидке скорочення суверенітету європейських держав на користь особливої структури – "атлантичного простору" з домінуванням США. Так було передбачено створення НАТО, планетарної організації Західної Європи.

4) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

5) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

6) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

7) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

8) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

9) протистояння атлантизм як напрям геополітичної теорії зосередився на пропагуванні єдиної Європи для протистояння новим викликам і загрозам, поширення західних цінностей і демократії, зокрема, на Східну Європу і Балкани. Запропонована Вашингтоном концепція "нового порядку" зберегти НАТО як фундамент взаємозалежності країн Заходу, вплив США на європейську політику і завдання США та європейських організацій (насамперед новоствореного ЄС) у сфері безпеки став термін "євроатлантизм", запропонований європейцями з метою акцентувати увагу на єдиному просторі Атлантичного альянсу.

“європейського партнера з атлантичною сутністю” [14, с. 254]. “Особливі відносини” можна назвати головним фактором європейської політики Британії у сфері політичної інтеграції, особливо політики безпеки, її головною проблемою і суперечністю, же вони одночасно стимулювали і стримували активізацію двох європейського курсу урядів країни.

В сучасних умовах розвитку міжнародних відносин та нових викликів міжнародній безпеці американці як ніколи до того цікавлені у посиленні спроможності європейців захищати свою безпеку дипломатичними і військово-політичними засобами без ключової ролі Вашингтона. Однак ключовий союзник США Велика Британія в особі чинного уряду на чолі з Д. Кемероном, відмовившись від усталеної концепції “сполучного моста” між Америкою і Європою, поки що не створила конструктивної програми своєї європейської політики. Ревізіоністський курс консерваторів в умовах кризового стану ЄС, метою якого є перегляд умов членства країни в об’єднанні, зменшує вплив Великої Британії в Співтоваристві до історичного критично низького рівня. Відмова уряду Д. Кемерона від подальшого розвитку СЗПШ ЄС та загроза виходу держави з об’єднання внаслідок результатів запланованого референдуму нівелює спроби попередніх урядів країни посісти провідні позиції у процесах європейської політичної інтеграції і чергове підтверджує факт, що Велика Британія ніколи не розглядала участь в євроінтеграції як пріоритет міжнародної політики і повну можливість досягнення свого міжнародного впливу.

Міжнародна криза, спричинена російсько-українським конфліктом, загострила проблеми європейської політичної єдності, лояльності ЄС та його держав-членів проектувати наявні політико-дипломатичні і військово-політичні ресурси на захист власних інтересів, безпеки своїх територій. Недостатній рівень політичного впливу інституцій ЄС на міжнародній арені, відмінність політичних інтересів його держав-членів, слабкість комунітарних військово-політичних структур підтверджують неспроможність європейського союзу виступати самостійним гравцем на все більш складному і непередбачуваному полі міжнародної політики, консервують неможливість європейців від традиційних американських гарантій безпеки. Як зазначає З. Бжезінський, “Європа мусить визначити свій політичний статус, і при цьому далі залежати від Америки заради власних інтересів” [15, с. 81]. У складних умовах невизначеності подальшого розвитку ЄС, невирішеності проблеми членства країни в об’єднанні і відсутності конструктивної програми участі в євроінтеграції керівництво Великої Британії традиційно зробило ставку на більш перевірені атлантичні структури безпеки, використовуючи момент часткової реінтеграції США до Європи через активізацію структур НАТО. Порушення балансу між атлантичним і європейським напрямками зовнішньої політики країни чинним урядом Великої Британії через ізоляціоністський курс в європейських справах знижує роль країни в НАТО і ЄС, послаблює обидві організації і ставить під сумнів можливість реалізації свого комплексного проекту Трансатлантичного партнерства, яке неможливе без рівноцінного співробітництва США і об’єднаної Європи. Для політичної еліти країни проблема поєднання двох геополітичних векторів і одночасно принципів зовнішньої політики (атлантизм – європеїзм) набуває все більш гострого характеру і вже зараз потребує вироблення нових підходів до їх конструктивного узгодження в загалом слабо прогнозованих умовах сучасних міжнародних відносин.

Джерела та література

- Андреева Т.Н. Британская стратегическая культура между европеизмом и атлантизмом на рубеже XX – XXI веков / Т.Н. Арбатова // *Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза* / отв. ред. Н.К. Арбатова. – М.: ИММО РАН, 2009. – 118 с.
- Атлантизм / Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Атлантизм>
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
- Войтоловский Ф.Г. Идеология и практика атлантизма во внешней политике США: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. полит. наук: 23.00.04. “Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития” / Ф.Г. Войтоловский. – М., 2013. – 40 с.
- Вонсович О.С. Геополітичний простір Європи як частина євроатлантичного стратегічного району / О.С. Вонсович // *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць* / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 58. – № 3. – С. 696-702.
- Геополітика: енциклопедія / за ред. Є.М. Суліми. – К.: Знання України, 2012. – 919 с.
- Гейфферен М. Значення Європи. Географія та геополітика / М. Гейфферен пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2011. – 464 с.
- Громько А.А. Англія перед вибором / А.А. Громько // Независимая газета, Дипкурьер. – 2003. – 3 марта.
- Кандуба Т.Ю. Атлантизм у зовнішній політиці Тоні Блера: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02. “Всесвітня історія” / Т.Ю. Кандуба. – К., 2010. – 21 с.
- Кеннеди П. Трансатлантичні відносини: три сценарії / П. Кеннеді // *Росія в глобальній політиці*. – 2004. – № 1. – 29 января [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalaffairs.ru/number/n_2453
- Русанова М.І. Об’єднана Європа або атлантизм: вибір сучасної ідентифікації Великої Британії / М.І. Русанова // *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць* / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 62. – № 7. – С. 666-671.
- Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О.Г. Данильця, М.І. Панова. – Х.: Прапор, 2006. – 432 с.
- Теміров Ю.Т. Фактор “занепаду” в трансформації зовнішньої політики Великої Британії після закінчення Другої світової війни / Ю.Т. Теміров, М.І. Прихненко // *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць* / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 59. – № 4. – С. 809-813
- Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: [навчальний посібник] / Н.Л. Яковенко. – К.: Київський університет, 2011. – 400 с.
- Brzezinski Z. Strategic vision: America and the crisis of global power / Z. Brzezinski. – New York: Basic Book, 2012. – 208 p.
- Cameron F. An Introduction to European Foreign Policy / F. Cameron. – London, New York: Routledge, 2007. – 255 p.
- Cyr A. Britain, Europe and the United States: change and continuity / A. Cyr // *International Affairs*. – Oxford: The Royal Institute of International Affairs, 2012. – No 88:6. – P. 1315-1330.
- Daalder I.H. The End of Atlanticism / I.H. Daalder // *Survival*. – 2003. – Vol. 45. – No. 2. – pp. 147-166.
- Dunne T. “When the shooting starts”: Atlanticism in British security strategy / T. Dunne // *International Affairs*. – 2004. – № 5. – pp. 893-909.
- Lind M. The End of Atlanticism: America and Europe beyond the U.S. Election / M. Lind // *Internationale Politik und Gesellschaft*. – 2005. – № 1. – pp. 25-41.

УДК 930.1(437.6)

І. Мартинчук

СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В 1993-2004 РР. В КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Дослідження присвячено розгляду основних аспектів міжнародного співробітництва Словаччини з Росією та Україною; зроблена спроба розставити акценти на пріоритетах зовнішньої політики Словачької Республіки в період 1993-2004 рр.

Ключові слова: Словачька Республіка, Україна, Російська Федерація, міжнародне співробітництво, зовнішня політика.

Західній Європі для реалізації стратегічних планів розбудови системи європейської безпеки як сегмента трансатлантичної архітектури безпеки. У постбіполярний період ідейно-політичне підґрунтя "особливих відносин" зазнало змін. Основним завданням Лондонського найближчого союзника Вашингтона стало утримання контролю за процесами континентальної інтеграції через збереження провідних позицій НАТО в системі європейської безпеки.

Відповідно до зазначених підходів в історіографії прослідковується поліваріантність визначення терміну "атлантизм". В електронній енциклопедії "Вікіпедія" атлантизм (євроатлантизм) визначається як геополітична філософія політичного, економічного та військового зближення держав Північної Америки і Західної Європи на базі спільних цінностей демократії, індивідуальної свободи та верховенства закону. Зародження "теорії атлантизму" автори замітки хронологічно пов'язують з кінцем Другої світової війни. В науковій літературі помітне отождолення атлантичних відносин з відносинами між США і ЄС. Британський дослідник Ф. Кейс вважає США "безумовно найважливішим партнером" Євросоюзу і називає їх найбільш важливими геополітичними відносинами світу [16, с. 90]. Російський дослідник атлантизму Ф. Войтовський розглядає це явище як ідейно-політичну систему, базисною якою є мотивація політичного, економічного і військового співробітництва між США та країнами Європи [4, с. 4].

Відомий своїми скептичними оцінками сучасного стану атлантичної спільноти І. Даалдер у праці "Кінець Атлантизму" акцентує увагу на НАТО як головному уособленні атлантизму, що втрачає свою центральну роль внаслідок зменшення інтересу США до європейських справ і втрати потреби європейських держав в американських гарантіях безпеки [18, с. 154-155]. Подібні погляди на розходження геополітичних інтересів США і Європи, кризи концепції трансатлантичних відносин по завершенні "холодної війни" висловлює дослідник М. Лінд. Вона зазначає, що ідея Атлантичного співтовариства все ще зберігає значення лише на рівні військового альянсу. Імовірно Атлантична спільнота у формі НАТО розкладається в середовищі "неформальної англосфери" (англосферно-британо-американських відносин – авт.), де домінують Сполучені Штати, а Європа зосередилася на більш незалежній Німеччині [18, с. 35, 39]. Не випадково британський дослідник Т. Дан асоціює атлантизм з двосторонніми англо-американськими відносинами. Історик П. Кеннеді серед виділених ним альтернативних сценаріїв подальшого розвитку трансатлантичних відносин зазначає можливість свідомого чи несвідомого взаємодоповнення Новим і Старим світами (Америка і Європа) один одного при вирішенні нагальних проблем розвитку ("розподіл праці") [10].

На наш погляд, саме Т. Кандуба у своєму дисертаційному дослідженні подала один з найбільш оптимальних визначень терміну "атлантизм". На її думку, атлантизм є доктринаю, заснованою на "підтримці тісного економічного, військового та політичного партнерства Сполучених Штатів і Західної Європи, готовності вдатися до необхідних заходів з метою захисту західних цінностей". При цьому британсько-американські відносини є частиною загального комплексу трансатлантичних відносин, а головна особливість англо-американського атлантизму полягає у тому, що він "має давніше історичне коріння, з яким пов'язують так званий класичний атлантизм" [9, с. 10]. Саме останній став ідейно-політичним підґрунтям Північноатлантичного Альянсу.

Автори Ю. Теміров і М. Прихненко трактують особливі британсько-американські відносини як єдиний незмінний принцип зовнішньої політики Великої Британії по завершенні Другої світової війни [13, с. 812]. Однак принцип (з лат. *principium* – початок, основа, походження, першопричина) як філософська і наукова категорія зазвичай трактується у кількох основних значеннях: 1) підстава, з якої слід виходити і якою необхідно керуватися у науковому пізнанні або практичній діяльності; 2) основне визначення певної наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; 3) правило, покладене в основу діяльності певної організації тощо; 4) внутрішнє переконання людини, яке визначає її відношення до дійсності, норми поведінки і діяльності [12, с. 3, с. 941]. Враховуючи розглянуті сучасні наукові підходи до трактування поняття "атлантизм" можемо сформулювати визначення: атлантизм – це напрям геополітичної теорії, доктрина, тобто сукупність політичних ідей, поглядів на основі міжнародних відносин, в яких система політичного, економічного і військового співробітництва держав Північної Америки і Європи та їх об'єднання також міжнародна практика реалізації цього співробітництва упродовж другої половини XX – початку XXI ст., що сформувалася для захисту спільних демократичних цінностей і міжнародних інтересів партнерів в умовах протидії та запобігання зовнішнім загрозам. Тому поняття атлантизм не можна зводити лише до британсько-американських відносин, які є його неодмінною історично центральним, але далеко не єдиним сегментом. Вважаємо, що "особливі відносини" Великої Британії і США є прикладом історично унікальної, успішної, стійкої комплексної практики атлантизму, яка має глибинні культурно-історичні та ідейно-політичні основи. Водночас, з огляду на розглянуте трактування наукової категорії "принцип" вважаємо, що недоцільно розглядати міждержавні відносини як принцип зовнішньої політики однієї з сторін, а швидше як фактор, що істотно впливає на неї. Саме атлантизм як комплексне явище (поєднання доктринальних підходів і політичної практики), що є підставою, вихідним положенням основним напрямом зовнішньої політики країни, внутрішнім (суб'єктивним) переконанням переважної частини її державної еліти суспільства є одним з головних принципів зовнішньої політики Великої Британії. Він сформувався та утвердився під час і в період після Другої світової війни під впливом історико-культурної, геополітичної і практично-політичної детермінанти.

Атлантизм є невід'ємною частиною британської стратегічної культури, а "особливі відносини" з США – головний практичний механізм її реалізації. У післявоєнний період він став теоретико-прикладним обґрунтуванням нового місця країни в системі міжнародних відносин. Центральна роль у трансатлантичних стосунках Північної Америки і Європи, що виражалася в концепції "сполученого моста", завдяки "особливим відносинам" з США і провідним позиціям в НАТО була покликана компенсувати Британії втрату імперії і переходу до статусу світової держави другого рангу. Британські уряди намагалися закріпити за своєю країною роль медіатора між Північною Америкою і Європою, що було особливо актуально в часи "холодної війни". Концепт атлантизму став ідеологічною основою, яка дозволила урядам країни обґрунтувати відмінність Британії від континентальної Європи і досить вдало балансувати між обома головними полюсами зовнішньої політики. Лондон певний час уникав прямої участі в європейській інтеграції на правах її повноправного члена. Однак намагання підтримати реноме світової держави досить швидко увійшло в суперечність з реальними можливостями країни на міжнародній арені, що наприкінці 1950-х років зумовило необхідність часткової переорієнтації зовнішньої політики на регіональний європейський рівень [17]. Принцип атлантизму поряд з іншими базовими концептуальними ідейно-політичними системами зовнішньої політики Великої Британії став історично визначальним для її політики у сфері європейської інтеграції. Утвердилася практика, коли усі ключові дії британського керівництва на континенті так чи інакше зв'язують з їх інтересами в системі атлантичного співробітництва, зокрема, британсько-американських відносин, що особливо помітно у сфері зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Співтовариства.

З факту наявності такої практики випливає дихотомія США (НАТО) – ЄС у зовнішній політиці Великої Британії, яка сформувалася після вступу країни до ЄЕС, а набрала особливої актуальності і гостроти зі змінами умов реалізації політики на обох цих напрямках по завершенні "холодної війни". У постбіполярний період Велика Британія втратила статус ексклюзивного стратегічного союзника США в Європі, що змусило Лондон активізувати свою континентальну політику в умовах розгортання проєкту Європейського Союзу. Велика Британія зацікавлена у збереженні впливу США в Європі, насамперед військово-політичного недопущення надмірного посилення ЄС на міжнародній арені як можливого конкурента НАТО. Водночас британське керівництво було змушене враховувати реалії розвитку євроінтеграційних процесів та інколи діяти на випередження своїх європейських партнерів з метою спрямування цих процесів у вигідному для себе напрямі, який би не суперечив його традиційній атлантичній лінії. Прикладом стала сфера СЗПБ ЄС, зокрема, британсько-французька домовленість в Сен-Мало у 1998 році. Однак навіть гіперактивному на європейському напрямі уряду лейбористів на чолі з Т. Блером не вдалося подолати головних суперечностей та зберегти баланс між атлантичним (проамериканським) і проєвропейським векторами зовнішньої політики [8]. Примат атлантизму отримав додаткове вагоме підтвердження суперечливими діями керівництва країни на міжнародній арені, що зчоргове підтвердило визначення Британії